

узнаешь радости» [2, с. 29]. Дзіця любіць сваіх бацькоў, верыць ім, яны — яго ідэал, узор для перайманьня. Адносіны бацькоў да навакольнага свету і фарміруюць у дзіцяці першыя ўяўленні аб Радзіме. «Бацькоў не цурайся, а ад Радзімы не адракайся» — сцвярджае народная мудрасць. З другога боку, у якасці выхавачеля могуць выступаць князі, асветнікі, вядомыя людзі, ад якіх залежыць лёс краіны. У хрысціянскай духоўнай спадчыне можна знайсці шматлікія прыклады адданага служэння Радзіме і народу: асветніцтва Кірылы Тураўскага і Ефрасінні Полацкай, ратны подзвіг князёў Даўмонта і Аляксандра Неўскага.

Важным сродкам патрыятычнага выхавання з'яўлялася малітва. Значэнне малітвы ва ўсходнеславянскім свеце ў X – XIII стст. цяжка пераацаніць – гэта ўніверсальны сродак, да якога звярталіся ў самыя цяжкія гадзіны. Да малітвы звяртаюцца перад бітвамі, шукаючы рашучасці, адвагі, дапамогі « и пришел Роман в церковь Пречистой, поклонился земным поклоном и прославил бога», з малітваю сустракаюць перамогу «...славя и хваля бога, сотворившего чудеса, покорившего врагов» [2, с. 291].

Вялікі педагогічны сэнс надаваўся працы. Працалюбства лічылася галоўным паказчыкам маральнасці чалавека, а разам з тым і ўніверсальным сродкам выхавання. Менавіта праз працалюбства можна пазбавіцца маральных заган, а, значыць, стаць карысным сваёй Айчыне. “Маці злом – леность” – меркаванне даволі распаўсюджанае ў творах славянскіх асветнікаў. Далучэнне да працоўнай дзейнасці з'яўляецца адной з галоўных умоў патрыятычнага выхавання. Любоў да Радзімы становіцца сапраўдным глыбокім пачуццём тады, калі яна выражаецца не толькі на словах, але і ў жаданні і неабходнасці працаваць на карысць Бацькаўшчыны, беражліва ставіцца да яе багаццяў.

Такім чынам, звяртанне да духоўнай спадчыны нашых продкаў будзе садзейнічаць рашэнню такіх значных педагогічных задач, як:

- выхаванне грамадзянскай адказнасці за выбар жыццёвага шляху перад сабой, перад сям'ёй, перад грамадствам;
- прызнанне каштоўнасці асобы і чалавечага жыцця, уменне ўзаемадзейнічаць з людзьмі з улікам іх пазіцый;

Такім чынам, звяртанне да старажытнарускай духоўнай тэорыі і практыцы выхавання дазволіць узмацніць іх маральную і патрыятычную накіраванасць.

Спіс літаратуры:

1. Забияко, А. П. История древнерусской культуры / А. П. Забияко. – М.: Интерпракс, 1995. – 304 с.
2. Златогруй. Древняя Русь. X – XIII вв. / Сост. А. Г. Кузьмина, А. Ю. Карпова. – М, 1990. – 302 с.
3. Колесов, В. В. Древняя Русь: наследие в слове. Мир человека / В. В. Колесов. – СПб, 2000. – 326 с.

Кондратьев І. В. (Чернігів, Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка)

СПРОБА ЛОКАЛІЗАЦІЇ КОРДОНІВ ЛЮБЕЦЬКОГО ТА ЛОЄВСЬКОГО СТАРОСТВА У XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

З утварэннем у 1471 р. Київскага воеводства, Вялікае князівства Літовскае пачало арганізават на сваіх кордонах сістэму абаронных “украінных” замкаў. На тэрыторыі Північнага Лівобережжя Украіны такіх абаронных цэнтраў, што мелі загальнадзяржаўнае значэнне, было лішэ два – Любеч та Остер. Від пачатку Любечскі замак став ще й цэнтрам окремаёй волості, а з 1569 р. – староства. Лішэ у 1585 р. з Любечскага староства было выокремлена Лоєвскае.

Вже у 1500 р. Любеч перайшоў під владу Московскаё дзяржавы. 28 березня 1503 р. за догаворам між Литвою та Московскаё дзяржаваю міста Чернігів, Рильск, Новгород-Сіверскі, Любеч, Гомель, Почеп, Трубецк, Радогощ, Брянск, Мглін,

Стародуб та Дроків відійшли до Москви, а Брагін та Речиця залишилися за Литвою. У березні-квітні 1503 р. князі С.Стародубський, В. Шемячич та С. Бельський, отримали у володіння Чернігів, Стародуб, Путивль, Рильськ, Новгород-Сіверський, Гомель, Любеч, Почеп та інші міста “с волостьми” [1, с. 27-28]. Як зазначає В. Темушев, захопивши Гомель та Любеч Москві вдалося взяти під контроль життєдіяльність Великого князівства Литовського на значному просторі, та створити плацдарм для подальшого панування в регіоні [2, с. 47].

У 1507 р. спалахнула нова війна між Литвою та Московщиною, а наступного 1508 р. польське посольство у Москві зажадало повернення Любеча. У “перемирному листе” 1508 р. московського князя Василя та короля Сигізмунда I Любеч “з волостми” названий литовським, а Чернігів, Стародуб та Гомель – московськими [3, с. 125-126]. Цікаво, що з 1508 до 1537 р., коли до Литви був повернутий Гомель, землі Любецького староства фактично знаходились в оточенні московських володінь, за виїмком невеличкої ділянки між Сожем та Дніпром.

Якщо від останньої чверті XV ст. відомі лише поодинокі надання земель любецьким боярам, що дозволяє лише приблизно локалізувати кордони Любецької околиці, то від першої половини XVI ст. до нашого часу дійшов складений, на думку О. Русиної, у 20-х рр. XVI ст. (1527 р.) “Реєстр Чернігівських границь” [4, с. 296-298]. Докладно аналізуючи текст документу, дослідниця обмежилась лише нанесенням на сучасну карту Чернігівщини частини згаданих у реєстрі населених пунктів та топонімів, не проводячи саму лінію кордонів. Незважаючи на те, що “Реєстр” був запроваджений у науковий обіг ще наприкінці XIX ст., спроба відтворити умовну лінію кордонів Любецької волості на карті була здійснена лише у 1912 р. П. Клепатським [5, с. 276-277]. У 2008 р. автором цих строк була зроблена спроба локалізувати кордони Любецької волості першої половини – середини XVI ст. [6, с. 23, 25]. Використовуючи матеріали цієї публікації, та власні ґрунтові доробки, у 2010 р. білоруський історик В. Темушев створив найдокладнішу на сьогодні карту Любецької волості [7] (Див. «Рис.1.»).

Згідно “Реєстру”, кордон між Чернігівською землею, яка натовді належала Московській державі, та Любецькою околицею проходив по р. Пакульці до її гирла і там розділяв с. Плехово на дві частини (чернігівську і любецьку). Звідти він ішов суходолом по “Брянцевим лозам” (лозняку, лозовому чагарнику) до гирла р. Руда і йшов далі по ній. Не доходячи до р. Білоус, він звертав “у лес у Гряду” (сучасне село Рудка [8, с. 34]), від неї – через Тесновий ліс (з XIX ст. відомі так звані Тисівські “дачі”) до р. Свішень, звідти – до р. Долга (у XVII-XVIII ст. вона перетворюється у Долге болото), від неї – до р. Холхоли (у тексті як Холхола, так і Олхола, відомий Олсохівський ґрунт та с. Олсоховка, яке існувало ще у 70-і рр. XIX ст. біля с. Бихальцовка (Биховець) та Малий Листвен (Листвен). Далі кордон пролягав до р. Дороган (Дорогінки), потім до Боянець (Буянок) у Сухий Вир (болото Замглай – через Суховирський “ґрунт”) [9, с. 125]. Саме від Сухого Вира і починався кордон з Гомельською волостю [7, с. 84].

Північний кордон Любецької околиці з Гомельщиною (котра до кінця 20-х рр. XVI ст. належала до Стародубського уділу князів Можайських [7, с. 6]), проходив через Єриловичі (с. Яриловичі), далі – через Ігорівщину (Угорівщину – урочище та землю Утівщину) до р. Уті (сучасна р. Уть), від неї до р. Сожа, з його пониззя – до Соколиного Гнізда і далі до Колодичів і до Дніпра [9, с. 125]. Село Колодовиці (Колодковичі) зустрічаємо 1595 р. у королівській “консервації” шляхтичу Григорію Силичу, з якої дізнаємось, що у с. Колодовиці “проживали люди прозываемые Ковпыничі” [10, арк. 134-134 зв.], а от с. Ковпиничі існує і зараз неподалік від Дніпра поруч з Пустою Грядею, Моховим та Козерогами. Вочевидь, що с. Колодовиці це сучасне село Колочин на Дніпрі.

Відзначимо, що чернігово-любецький кордон проіснував без змін до 1618 р., коли до складу Речі Посполитої була включена Чернігівщина і кордон втратив своє міждержавне значення.

За Люблінською унією 1569 р. територія Київського воєводства, до складу якого належала й Любецька волость, увійшла до складу Королівства Польського, тоді ж Любецький замок стає центром староства. У 1585 р. від Любецького староства було відокремлено Лоевське (хоча, староста та підстароста на Любеч та Лоев призначався один). Першим старостою, хто обійняв обидві старостинські уряди – у старостві Любецькому та “новому... Лоегорському”, був О.Вишневецький [12, арк. 2 зв.-5].

До 1585 р. Лоев, як і Брагін (у 1564 р. Брагін відійшов до Мозирського повіту, але 1569 р. знову був приєднаний до Любеча), був центром волості Любецького староства. У 1581 р. половина Брагіна згадувалась як приватне володіння, друга половина належала до Любецького староства [13, s. 26,76].

Не можна погодитись з О. Яблоновським, який вважав, що у 1571 р. більша частина населених пунктів Любецького староства була розташована на правому березі Дніпра (у Лоевській та Брагінській волостях). Історик локалізував на правому березі 13 “замкових” сіл та 63 боярські осади. На Лівобережжі, на думку дослідника, розміщувались лише “замкові” с. Позняковичі та с. Лопатні й декілька боярських осад [11, s. 521; 14, s. 18-19; 15, с. 93]. Насправді, на правому березі знаходилося лише п’ять сіл, включаючи згадане О. Яблоновським с. Позняковичі, та дев’ять боярських ґрунтів. Відповідно, абсолютна більшість боярських земель і замкових сіл Любецької волості розміщувалась на лівому березі Дніпра.

Отож, в останній третині XVI ст., за рахунок повернення Брагінської волості, кордони Любецької околиці знов розширилися. На півдні вони проходили по річках Пакульці та Рудій, на сході доходили до Тупичіва, у західному напрямку – до Брагіна. З привілею лоевським міщанам 1587 р. відомий північний кордон Любецької околиці. Він проходив по річках Синець (невідомо вже наприкінці XVIII ст.) та Городечна (притока р.Смяч), доходив до Турищева, а звідти у Сухий Вир (зараз це болото Замглай), від якого йшов до Дорогого болота [16, с. 14].

На зламі XVI-XVII ст. на порядку денному знову постало питання про повернення Речі Посполитій Чернігово-Сіверських земель, які з 1500 р. залишались у складі Московської держави, хоча, на думку Ю. Виноградського, уже наприкінці XVI ст. приналежність Чернігівщини до Московщини була суто номінальною, реально ця територія належала Литві [17, с. 133]. Можливо, саме тому вже на початку війни за ці території, у 1609-1611 рр. на Чернігівщині було встановлено владу Речі Посполитої [18, с. 198].

Питання майбутнього устрою краю порушувалось на сеймах 1611 та 1613 рр., причому Чернігівщина мала бути повернута до складу Великого князівства Литовського (до реалізації цього плану справа так і не дійшла). Деулінське перемир’я 11 грудня 1618 р. юридично закріпило Чернігово-Сіверщину за Річчю Посполитою [19, с. 113-114].

У першій половині XVII ст. Любецьке та Лоевське староства регулярно ревізувалось королівськими люстраторами – у 1615-1616, 1622, 1628 (подимна тарифа Київського воєводства) та 1636 рр. [13, s. 83; 20, s. 84-95, 121-127, 185-187, 195-208]. Матеріали королівських люстрацій дозволяють нам зробити спробу провести умовний кордон між Любецьким та Лоевським староствами (Див. «Рис.2»).

Під час проведення королівської ревізії 1571 р. [13, s. 30] Любецьке староство нараховувало 16 замкових сіл (локалізації не піддаюється лише с. Кошони), з яких чотири (Лоев, Мохов, Ісаковичі та Позноховичі) у 1685 р. увійшли до складу Лоевського староства. У матеріалах ревізії 1615-1616 рр. згадано 17 замкових сіл Любецького замку та 8 – Лоевського. З восьми лоевських сіл лише сс. Абакуми, Каменка та Позноховичі знаходились на Лівобережжі, інші – на правому березі Дніпра.

Серед службових сіл Любецького староства – на лівому березі були Губичі, Більдухи, Новоселки, Лопатні та Грабів, а 12 сіл – на території сучасної Гомельської області. Люстрація 1622 р. нараховувала 20 “замкових” населених пунктів у Любецькому старостві (з них 5 – на лівому березі Дніпра, 15 – на правому). Лоевське староство складалось із 8 сіл (5 на лівому березі, 3 – на правому). У подимній тарифі Київського воєводства 1628 р. згадано 11 сіл (з них 6 приналежних до Любецького староства, 5 – до Лоевського). Нарешті, у 1636 р. сім сіл було приналежне до Лоева, 16 – до Любеча (Див. «Рис. 2» та «Таблицю 1»). На жаль, але боярські та зем'янські осаді Любецького та Лоевського староств описувалися люстраторами разом. За нашими підрахунками, з більш ніж 60 боярських земель та островів, лише 9 (зокрема, це Котченська, Заостровська, Пісочна (Пясочинська) землі, Меховщизна, Бивалковщина, Бельдяниця) знаходились на Правобережжі, інші – на лівому березі Дніпра.

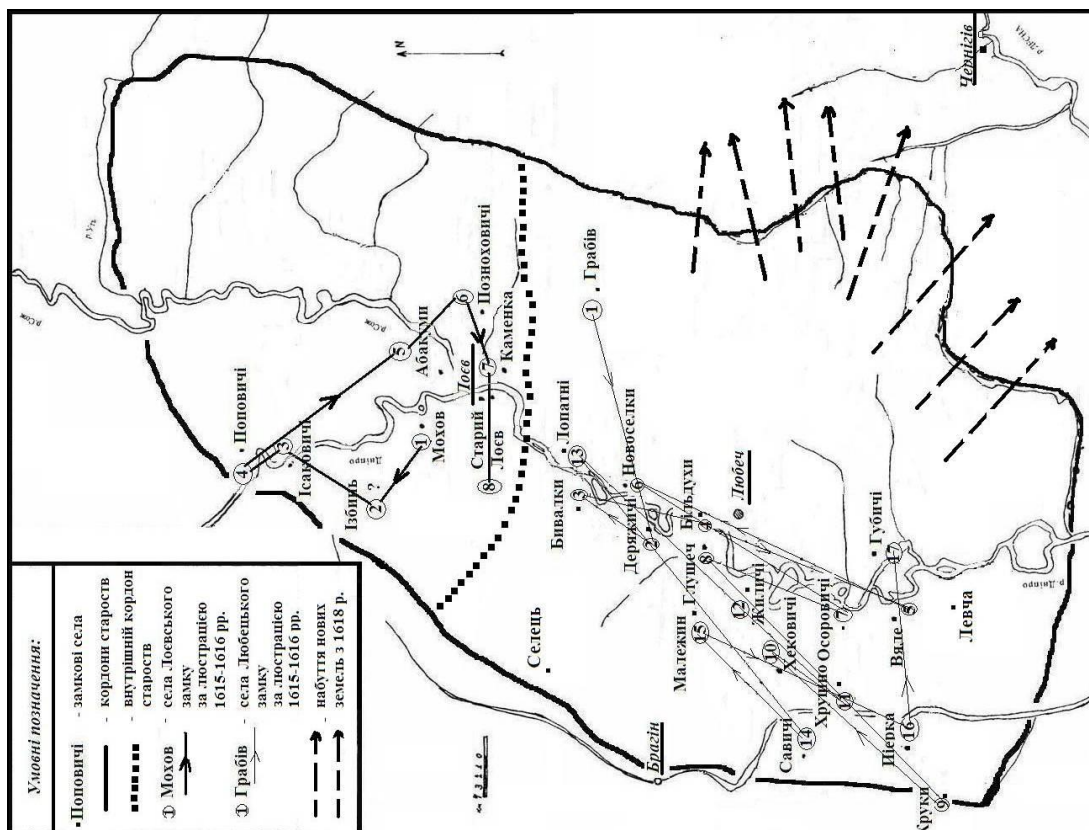

Рис. 2. Кордони Любецького та Лоевського староств у першій половині XVII ст.

«Таблиця 1»

Замкові села Любецького та Лоевського староств (за матеріалами королівських люстрацій):

Любецьке староство					
назва	1571	1615-1616	1622	1628	1636
Левча (Йолча)	Lewcza (1)				
		Grabów (1)	Grab?w (1)		Grabowa(1)
Лопатні	Łopiany (6)	Łopainie (13)	Łopatnie (2)		Łopatnie (13)
Бельджичі (Більдухи)	Bedziwn (5)	Bieldziuchy (4)	Bieldziuchy (3)	Beldniki (9)	Bieldzuch (4)
Губичі		Hubicę (17)	Hubicze (4)	Hubicze (4)	Ubicz (16)
В'яле		Wiale (5)	Wiale (5)		Wiał (5)
Асаревичі (Осоровичі)	Esurzyowicze (11)	Osorejowicze (7)	Osoryjoioicze (6)		Oszewrowice (7)

Пірка	Pierka (9)	Pierka (16)	Pirka (7)		Pirk (16)
Круки		Kruki (9)	Kruki (8)		Kruk (9)
Савичі	Sowiczy (16)	Sowiczy (14)	Sowiczy (9)	Sonicze (2)	Sowiczy (14)
		Chruszno (11)	Hruszno (10)		Hruszno (11)
Хрековичі (Хрековичі)	Chrekowicze (3)	Chekowicze (10)	Hrekowice (11)	Hrehowicze (3)	Hekowice (10)
Хрестовськ е (?)			Chrestowskie (12)		
Жиличі	Żylicze (8)	Zylicze (12)	Żylicze (13)		Żylice (12)
Малежин		Malezin (15)	Malczyn (14)		Skłalezzi (15)
Глушеч	Hłuszczy (7)	Hłusiec (8)	Hłusiec (15)	Hłuszc (11)	Chłuszcz (8)
Деряжичі	Dzieraszicze (2)	Derazicze (2)	Derazyce (16)	Derażycze (1)	Derazyce (2)
Кошони (?)	Koszony ? (13)				
Кліковичі (?)			Klikowice (17)		
Новоселки		Nowosiolka (6)	Nowosiołka (18)		Nowosiołki (6)
Селець			Sielce (19)		
Бивалки		Bywałki (3)	Bywalki (20)		Bywalki (3)
Лоєв	Łoiow (10)	Лоєвське староство (m. Łoj?w)			
Ізбін		Izbin (2)	Izbin (1)	Izbińce (6)	Izbina (1)
Мохов	Mochowo (4)	Mochow (1)	Moch?w (2)	Mochow (10)	
Старий Лоєв		Łojów stary (8)	Stary Łoj?w (3)		Łojów stary (7)
Ісаковичі	Sakowicze (12)	Isakowicze (3)	Isakow (4)		Izakowiec (2)
Поповичі		Popowczy (4)	Popowe (5)	Popowce (8)	Popowice (3)
Абакуми		Abakumy (5)	Abakumy (6)		Abakuni (4)
Позноховичі	Poznikowicze (15)	Poznochowicze (6)	Poznopaly (7)	Poznochowicze (5)	Pozn?howiec (5)
Каменське (Каменка)		Kamienskich (7)	Kamienskie (8)	Kamińska (7)	Kamińsko (6)

У 1632 р. за королювання Владислава IV розпочалася чергова війна з Московською державою. Поляновський мир 1634 р. закріпив територію Чернігово-Сіверщини у складі Речі Посполитої. Незабаром Московська держава певним чином компенсувала втрату Чернігово-Сіверщини: 1646 р. Москві був повернутий Трубчевськ з навколишніми землями, які раніше належали Великому князівству Литовському. Щоб уникнути внутрішнього конфлікту з Литвою, Варшавський сейм 1646 р. ухвалив інкорпорацію Любецького та Лоєвського староств до Стародубського повіту Смоленського воєводства Великого князівства Литовського [21, с. 291; 22, с. 145].

У середині XVII ст. дрібна шляхта Любецького та Лоєвського староств взяла активну участь у Національній революції українського народу. Уже у серпні 1648 р. козаки оволоділи Лоєвом, другим після Любеча містом Любецької околиці, а незабаром і самим Любечем [23, с. 9-12; 24, с. 17]. У 1648 р. були створені Любецька та Лоєвська сотні, але незабаром Любеч був захоплений литовською армією і до 1654 р. був її опорною базою на Лівобережжі.

Лоєв, друге за значенням місто Любецької околиці, після 1656 р. залишилось у складі Великого князівства Литовського і увійшло до Речицького повіту Мінського воєводства, а після утворення нової адміністративної системи Гетьманської держави Любецьке староство, у свою чергу, виявилось розподіленим між кількома сотнями Чернігівського полку.

Спис літератури:

1. Кондратьєв, І. В. Лоєвська округа у XVI ст. (до 420-річчя утворення Лоєвського староства) / І. В. Кондратьєв // Гісторыя Лоєўскай зямлі. Факты, Каментарыі: Матэрыялы міжнароднай навук.-

- практичній канферэнцыі, прысвечанай 500-годдзю утварэння г. п. Лоеў (Лоеў, 20 кастрычніка 2005 г.) / Рэд. кал. С. А. Чаропка (адк. рэд.) і інш. – Гомель, 2006. – С. 27-30.
2. Темушев, В. Н. Гомельская земля в конце XV – первой половине XVI в. Территориальные трансформации в пограничном регионе. / В. Н. Темушев. – М.: Изд-во “Квадрига”, 2009. – 192 с.
  3. Литовская метрика (1499-1514). Книга записей 8 / Подг. к печати Я. Балицис; Р. Фирковичус; Д. Антавичус; Ин-т истории Литвы. – Вильнюс: Mokslo ir encirlopleidykla, 1995. – 710 с.
  4. Русина, О. Из спостережень над "Реестром Чернігівських границь" з 20-х рр. XVI ст. / О. Русина // Записки Наукового товариства ім.Т. Шевченка. Праці історико-філософської секції. – Т.ССХХV. – Львів: Наукове товариство ім. Т.Шевченка, 1993. – С. 293-306.
  5. Клепатский, П. Г. Очерки по истории Киевской земли. Т.1. Литовский период / П. Г. Клепатский. – Одесса: Издательство “Техник”, 1912. – XLIII с. + 599 с.
  6. Кондратьев, И. В. Любецька волость у першій половині – середині XVI ст. / І.В. Кондратьєв // Сіверянський літопис. – 2008. - №1. – С.22-30.
  7. Темушев, В.Н. Карта Любечской волости (староства) первой половины XVI в. / В. Н. Темушев // Режим доступу до ел. ресурсу: <http://www.hist-geo.net/index.php?p=128&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more128>
  8. Назва села походить не від рудного промислу, а від того, що місцеве населення по сьогодні називає яри і потоки в них “рудками”. (Див.: Звідки походить назва вашого села? // Історико-дослідницький альманах “Красзнавство” / Ред. С. Горобець. – Вип.10. – Чернігів, 2005. – С.34).
  9. Русина, О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського / О.Русина. – К.: НАНУ, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Інститут історії України, 1998. – 244 с.
  10. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі. – ЦДІАК України), КМФ.-36, Оп. 1, Спр. 200, Волинська метрика. Книга РМ 11 (1588-1589, 1591-1597 рр.), 167 Арк.
  11. Jabłonowski, A. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Tom XI. Ziemie Ruskie. Ukraina (Kijów-Braclaw). Dlas III / A. Jabłonowski // Źródła dziejowe. – Т. XXII. – Warszawa: Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1897. – 668 s.
  12. ЦДІАК України, КМФ.-36, Оп. 1, Спр. 197, Волинська метрика. Книга РМ 8 (1583-1585, 1588-1593, 1595-1598, 1600, 1601, 1603 рр.), 147 Арк.
  13. Jabłonowski, A. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Tom IX. Ziemie Ruskie. Ukraina (Kijów-Braclaw). Dlas I-szy / A. Jabłonowski // Źródła dziejowe. – Т. XX. – Warszawa: Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1894. – 289 s.+185 s.+XXXI s.
  14. Jabłonowski, A. W. Piśma. / A. Jabłonowski. Т. III. Ukraina. – Warszawa: Skład główny w księgarni E. Wende i S-ka, 1911. – 368 s.
  15. Яблоновский, А. Левобережная Украина в XV-XVII ст. Очерк колонизации / А. Яблоновский // Киевская старина. – 1896. – № LIII. – Апрель. – С. 85-101.
  16. Лазаревский, А. М. Лист князя Александра Вишневецкого подданым Лоевского староства на бортную землю около теперешнего Замглая / А. М. Лазаревский // КС. – 1902. – Т. LXXVI. – Январь. – Отд. II. – С. 14-15.
  17. Виноградський, Ю. До історії колонізації середньої Чернігівщини. IV. Литовська зверхність. Московське урядування (рр. 1356-1503-1618) / Ю. Виноградський // Історико-географічний збірник / Видає комісія для складання Історико-географічного словника України). – Т. IV. / За редакцією М. Грушевського. – К.: Друкарня Всеукр. Академії наук, 1931. – С. 127-143.
  18. Кондратьев, И. Лоевське староство у 1585 – середині XVII ст. / І. Кондратьєв // Пятая міжнародня Доўнараўскія чытанні. – Гомель: Гомельск. дзярж. ун-т імя Ф.Скарыны, 2005. – С. 195-204.
  19. Кулаковський, П. Земські урядники Чернігово-Сіверщини у 1621-1648 роках / П. Кулаковський // Центральна і Східна Європа в XV-XVIII століттях: питання соціально-економічної та політичної історії. До 100-річчя від дня народження професора Дмитра Похилевича. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 1998. – С. 113-130.
  20. Lustracja Dobr. Króla JMci w województwach trzech: Podolskiem, Braclawskiem, Kijowskiem leżących // Jabłonowski A. Lustracje królewsczyzn ziem Ruskich: Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku / Źródła dziejowe. – Т. V. – Warszawa: Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877. – S. 1-226.
  21. Василенко, Н. П. Правне положення Чернігівщини за польської доби / Н. П. Василенко // Чернігів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали / Під редакцією М.Грушевського. – К.: Державне видавництво України, 1928. – С. 290-300.
  22. Крикун, М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. Кордони воєводства у світлі джерел / М. Крикун. – К.: Інститут української археографії АН України, 1993. – 184 с.

23. Кондратьев, И. В., Кривошея, В. В. Нариси історії Чернігівщини періоду козацтва: Любеч / І. В. Кондратьєв, В. В. Кривошея. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 1999. – 109 с.

24. Мицик, Ю. 3 нових документів про національно-визвольну війну українського народу (1648-1658 рр.) на Сіверщині. Частина 2 / Ю. Мицик // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 16-26.

Бортникова А. В. (Луцк, ВНУ ім. Леси Українки)

ГРАМОТА СТЕФАНА БАТОРИЯ (1576 г.) КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ МАГДЕБУРГСКОГО ПРАВА В ГОРОДЕ ЛУЦКЕ

В проблематике исследований средневековых городов особое место занимают вопросы учреждения и социальной природы городского права. Наиболее известной системой такого права в Великом княжестве Литовском (ВКЛ) и Речи Посполитой было магдебургское право. Оно регламентировало жизнедеятельность городов, закрепляло юрисдикцию и свободы его жителей, их право на самоуправление. Нормы магдебургского права регулировали социально-экономические и общественно-правовые отношения в городах, порядок суда и судопроизводства, определяли меры криминального наказания, регламентировали внутреннюю деятельность купеческих корпораций, ремесленных цехов и организацию торговли. Магдебургское право органично вписывалось в контекст европейской общественно-политической жизни средневековья. Этим объясняется актуальность изучения проблемы развития городов на магдебургском праве.

Как справедливо отмечают современные исследователи, магдебургское право, зародившись в Германии, пришло в Великое княжество Литовское из Польши. Но нормы магдебургского права ВКЛ отличались от аналогичных норм права в Германии и Польше, поскольку на организацию городского самоуправления влияли конкретно-исторические условия, как в княжестве в целом, так и в отдельных его городах.

На Волыни процесс распространения магдебургского права продолжался в течение двух столетий, начиная с XV в. К середине XVII в. около 95 городских поселений региона получили магдебургское право, что составило половину общего количества городов Волыни [1, с. 161].

Наши знания по истории магдебургского права в городах Волыни, как и в других городах ВКЛ и Речи Посполитой, базируются на тщательном изучении источников. Получение магдебургского права утверждали грамоты верховных правителей, которые имели законодательный характер, и именовались в ВКЛ «листами» или «привилеями». Правители жаловали это право как поощрительное для лучшего обустройства, порядка и развития города, а также в качестве вознаграждения мещан за их добродетельность и заслуги перед ВКЛ. Не следует забывать и о политических аспектах введения магдебургского права как организованной системы взаимоотношений между верховной властью и сателитами. Каждый город после получения привилея на магдебургское право, получал, как правило, несколько последующих подтверждающих привилеев. Все они составляют комплекс важных исторических источников городской организации ВКЛ и Речи Посполитой.

Для исследователя анализ грамот есть одним из самых надежных способов изучения истории того или иного государственного образования во всем богатстве экономических, политико-правовых и социальных связей. Бесценными памятниками ВКЛ есть привилеи великих князей и польских королей городу Луцку XV–XVI вв. Среди них – грамота Владислава (Ягайла) от 31.10.1432 г., которой польский король даровал луцким мещанам магдебургское право; лист великого князя литовского